

بی شک آنچه در اذهان بسیاری از مردم کشور ما با شنیدن نام آفریقا تداعی می شود، گروهی از انسان های سیاه پوست است که از شدت گرسنگی و فقر در گوشه ای افتاده و همواره با چشمانی که هر لحظه منتظر بیرون افتادنش از حدقه هستیم به سرنوشتی نامعلوم خیره شده اند. انسان هایی خسته از رنج روزگار، افسرده و از دنیا بریده!

اما اگر در این بین کسی پرده خیال را کنار بزند و فقط کمی به واقعیت های زندگی مردم آفریقا نگاه کند، با دنیایی متفاوت مواجه می شود که شاید در ابتدای امر کمی هم برایش غیر قابل باور باشد. در اینجا سعی کردیم با اشاره به بخش کوچکی از فرهنگ مردم جنوب آفریقا این ادعای خود را به منصفه آزمایش بگذاریم. بنابراین از بین مجموعه عناصر تشکیل دهنده فرهنگ برای ارائه در این فرصت اندک «رقص» را از فرهنگ آفریقا بیرون کشیدیم تا نشان

دهیم همچون دیگر تصورات ما درباره آفریقا حتی مفهوم «رقص» نیز بسیار متفاوت از آن چیزی است که فرهنگ غالب غربی از این عنصر در ذهن ما ایجاد کرده است.

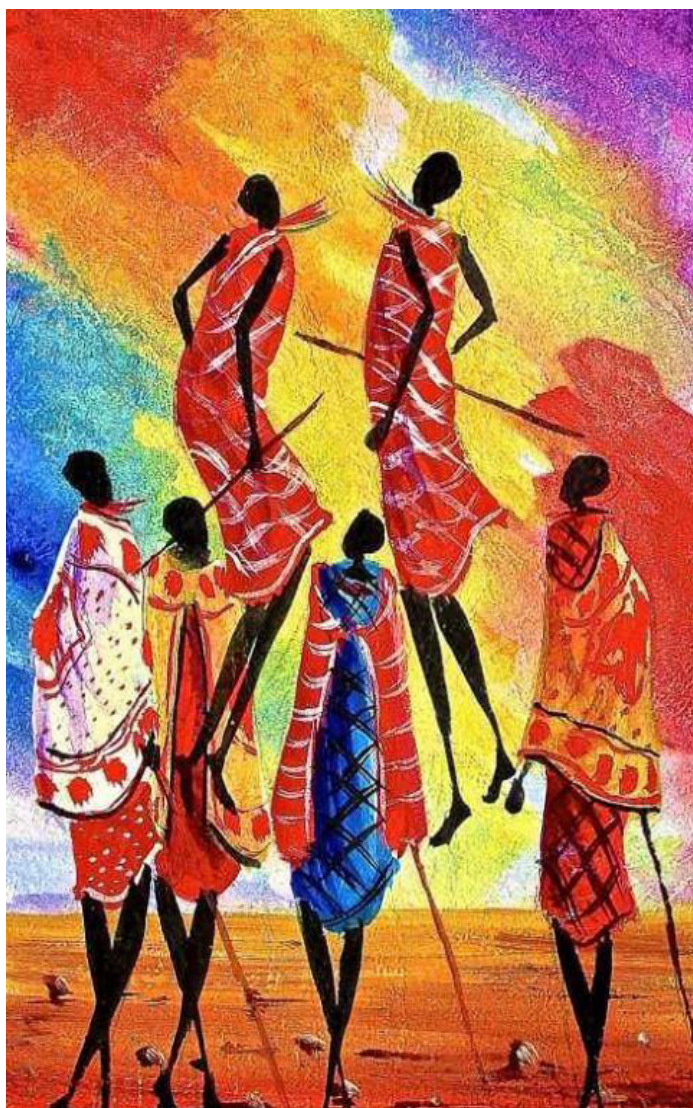
فلسفه رقص به خودی خود با چالش ها و مشکلات منحصر به فردی مواجه است. اول اینکه، رقص معمولا از واژه ها یا متون خالی است و اغلب بدون استفاده از یک طرح مکتوب، سند و یا هرگونه سیستم نمره دهی توسعه یافته است. علاوه بر این، بسیاری از محققان از اینکه رقص را با متن و نشانه مقایسه کنند و یا رقص را به این موارد استحاله دهند، اجتناب کرده اند. به عنوان مثال، مارک فرانکو به مطلب جالب توجهی اشاره می کند: «اندیشه معاصر در رقص اغلب بین مفهومی از رقص به

عنوان یک نوشته و مفهومی از رقص به عنوان چیزی فراتر از فهم تمام زبان ها، به ویژه زبان نوشته شده، تقسیم شده است. به این ترتیب می توان از رقص به عنوان نوعی زبان بدن اشاره کرد که نمایش دهنده حالات درونی است. اگر با ما در این نوشته همراه باشید خواهید دید که فرهنگ آفریقایی چگونه برای نشان دادن هر یک از حالات درونی خود اعم از شادی، غم، سوگواری و حتی خشم (هنگام جنگ ها) و یا بیماری و... دست به ایجاد نوع خاصی از حرکات بدنی زده است. حتی فرهنگ های مختلفی که در آفریقا وجود دارد، بعضا می توان این تفاوت ها را در سبک های رقص مشاهده کرد. در واقع موسیقی و رقص به عنوان دو جزء اصلی فرهنگ آفریقایی به حساب می آیند؛ بویژه در جنوب آفریقا این دو به شدت در هم تنیده اند.

آیین های نمایشی آفریقا

نرگس حجتی

در ابتدا لازم است به تعریف مختصری از مفهوم عام رقص پردازیم. رقص شکلی از هنر، یک زبان خاص و بیان یک فرهنگ تجلی یافته است. به عبارت دیگر نوعی از بیان هنری جسم است. تاریخ تغییر و تکامل رقص در فرهنگ های مختلف در نوع خود جالب توجه است. اما آنچه امروزه قابل مشاهده است حضور رقص در جنبه های مختلف فرهنگ هاست؛ از جمله می توان در موارد زیر در فرهنگ های مختلف «رقص، یا همان حرکات بدن» را مشاهده کرد:

- در حرکاتی که هر روز به کار گرفته می شود

- در مراسم مذهبی
- در جشن ها
- در فرهنگ عامه
- در سرگرمی ها
- در تناسب اندام
- در هنرهای زیبا

سبک هر رقصی با فرهنگی که در آن توسعه یافته، به شدت گره خورده است و در طول زمان با توجه به دگرگونی جامعه تغییر کرده است. به این ترتیب می توان ادعا کرد رقص نیز یک زبان در حال تکامل است. اگر به رقص های رایج در جوامع مختلف توجه کنید این رقص ها نشان از افکار رایج بر آن جوامع است. به طور مثال در مقایسه رقص آمریکایی با رقص انگلیسی تفاوت های بسیاری در آن دو مشاهده می شود، و یا مقایسه رقص رایج فعلی در انگلستان با آنچه به عنوان رقص سنتی در دویست سال پیش رایج بوده، باز هم تفاوت ها نشان از تغییر حالات درونی می دهد. پس این ادعای گزافی نیست که بگوییم رقص تابعی از تغییرات زمانی و مکانی است.

هر ژست و حرکتی، تاریخچه و سنت ها و سرچشمه های خاص خود را دارد. موج، حرکت دست، حتی نوع حرکات

انگشت شست، همه این ها می تواند به عنوان شکلی از رقص مورد استفاده در زندگی روزانه، مورد توجه قرار گیرد. یعنی نحوه حرکت و نوع برقراری ارتباط با دست ها و بدن، بیانگر فرهنگ و هویت ما است. از این رو است که انسان شناسان ترجیح می دهند رقص را به عنوان یک عنصر کلیدی در جوامع تاریخی مطالعه کنند، چرا که رقص می تواند دیگر جنبه های فرهنگ آنها را به خوبی به نمایش بگذارد.

به عنوان مثال با بررسی دو نوع از قدیمی ترین اشکال رقص که در بسیاری از فرهنگ ها وجود دارد، به رقص دایره ای و رقص خطی می رسیم. این دو شکل ساده به زمان های بسیار دوری باز می گردد که افراد شروع به تشکیل گروه های اجتماعی کردند. رقص دایره ای و خطی در طول قرن ها تکامل یافته، و با تکیه بر کارکردهای مختلف فرهنگ ها در سراسر جهان همچنان پابرجا بوده و توسعه یافته اند. به این ترتیب انواع رقص دایره ای از سراسر اروپای شرقی و خاورمیانه به فرهنگ های دیگر در صربستان، کرواسی، بوسنی، مقدونیه و سوریه گسترش یافته و تا فرهنگ های دیگر ادامه داشته است.

در همین راستا اگر سری به آمریکا بزنیم، خواهیم دید که چندین شکل باستانی از رقص های سراسر جهان، برای اینکه در آمریکا مورد توجه فرهنگ آمریکایی قرار بگیرد، تغییر شکل داده و تکامل یافته است. مثلاً از قرن هفدهم، با ورود برده های آفریقایی به آمریکا فرهنگ متمایزی از رقص در میان بردگان آفریقایی در مستعمرات آمریکایی ظاهر شد. که در عین تلاش برای حفظ اصالت آفریقایی خود در تلاش بود با شرایط آمریکایی خود کنار بیاید.

شکل اساسی رقص آفریقایی نیز همچون سایر فرهنگ ها از نوع دایره ای و خطی است؛ یعنی رقص با مسیر خطی رفتن و یا دور زدن رقصندگان شکل می گیرد. به طور معمول تفکر غالب مردم آفریقا بر این است که قدرت مافوق طبیعی در دایره، منحنی و دور وجود

دارد. عبارت «نگذار دایره بشکند» از اعتقادات مردمی سراسر آفریقا است. اشکال پیچیده تر از طریق ترکیبی از این اشکال اولیه شکل گرفته است. گذشته از چگونگی تکامل اشکال رقص آنچه در این نوشته حائز اهمیت بوده و بدان خواهیم پرداخت، نقش رقص در فرهنگ آفریقایی است. به طور کلی رقص در فرهنگ آفریقا و یا به عبارت بهتر فرهنگ رقص در جوامع آفریقایی نقش مهمی ایفا می کنند. چرا که بخشی از ارزشهای اخلاقی، اخلاق اجتماعی و کمک به بلوغ افراد از طریق رقص صورت می گیرد. البته از مهمترین کارکردهای رقص در فرهنگ آفریقایی همچون بسیاری دیگر از فرهنگ ها، در جشن ها و جشنواره ها و سایر موارد این چنینی است. رقص آفریقایی در قدرت و انرژی خود منحصر به فرد است. رقص سنتی از مراسم عروسی، جنگ، مراسم مذهبی و زندگی روزمره الهام گرفته شده است. رقص آفریقایی عمدتاً مشارکتی است و در رقص برای هر آیینی اغلب بخشی وجود دارد که تماشاگران باید به رقص ملحق شوند.

برای همین هم رقص در آفریقا هنر منحصر به فردی نیست، بلکه بخشی از زندگی روزمره است. بر خلاف بسیاری از رقص های دنیای غرب، رقص آفریقایی از زندگی مردم جدا نیست. به نوعی رقص، تجربیات زندگی روزمره مردم آفریقا است که به جنبش تبدیل شده و شخص را رها می کند. بر اساس زبان گفتاری، رقص آفریقایی منبع ارتباطی است که از طریق آن می توان احساسات، باورها، فعالیت های روزمره زندگی و واکنش های دیگر را بوسیله حرکت نشان داد. یعنی عشق، نفرت، شادی، غم و اندوه، شجاعت، ترس و تمام احساسات دیگر از طریق حرکات ریتمیک بیان می شود.

مردم در حال کاشت بذر و برداشت محصول، هنگام رسیدن به دوره های مختلف بلوغ (در فرهنگ آفریقایی هر انسانی ۵ مرحله

بلوغ دارد) جنگ، شکار، تولد، مرگ و زندگی پس از مرگ می رقصند. رقص باران، رقص خورشید، رقص برای داشتن فرزندان باهوش و قوی، رقص برای اظهار عشق، رقص ازدواج و غیره از دیگر انواع رقص است که به طور جداگانه می توان آن ها را در فرهنگ آفریقایی مشاهده کرد. برخی از رقص ها دارای معانی خاص و یا بیانگر داستان هایی است که در دل آن هاست.

به این ترتیب در میان جامعه آفریقایی همه می رقصند و هر کسی در هر سنی و در هر موقعیتی در شرایطی است که یکی از انواع رقص ها شامل حال او می شود. حتی از قبیله ای به قبیله دیگر رقص ویژه ای وجود دارد؛

در تقسیم بندی اشکال مختلف رقص می بینیم که بعضی از رقص ها فقط برای زنان یا تنها مخصوص مردان است؛ برخی ویژه سالمندان و نوعی فقط ویژه جوانان است. البته این رقص های فردی با مراحل مختلف بلوغ مرتبط هستند.

هر کشور آفریقایی دارای گروه های قومی فراوانی است که هر کدام دارای زبان، تاریخ و سنت های مختلف هستند. در بسیاری از مواقع موسیقی و رقص منعکس کننده این تفاوت در هویت ها است، به طوری که هر قبیله ای در آفریقا دارای سبک و تفسیر های خاصی از رقص و ریتم است.

بنابراین می توانیم ادعا کنیم که رقص در آفریقا به معنی تمام این موارد است:

- تجارب زندگی
- دلگرمی برای فراوانی محصول
- احترام به پادشاه و ملکه

- جشن عروسی
- مراحل مختلف بلوغ
- دیگر مراسم تشریفات
- صرفا برای لذت بردن

آفریقایی ها در رقص مخصوص بلوغ، همچون دیگر رقص های خود، برای برقراری ارتباط با دنیای فرامادی از ماسک استفاده می کنند. همانطور که نیروهای سیاسی و اقتصادی مدرن تغییراتی را در جامعه آفریقایی ایجاد کرده اند، رقص آفریقایی نیز با افزایش مهاجرت از روستاها به شهرها و افزایش شهرنشینی با تغییر نیازها خود را منطبق کرده و تغییراتی در آن

ایجاد شده است.

رقص آفریقایی با موسیقی سنتی غنی آفریقایی ارتباط تنگاتنگی دارد و بین ظرافت هنری و سختی منطق یکپارچگی و هماهنگی ایجاد کرده است که حتی در رقص دیاسپوراهای آفریقایی (diaspora) نیز مشهود است. برای درک این منطق، باید به عناصر شایع رقص در فرهنگ های مختلف از شرق به غرب و از شمال تا جنوب آفریقا عمیق تر نگاه کرد.

رقص همیشه یک عنصر ضروری زندگی در جامعه آفریقایی است، جوامع را به هم متصل می کند و به افراد کمک می کند تا نقش خود را در رابطه با جامعه درک کنند. در مراسم معنوی، رقص به مردم کمک می کند تا نقش خود را در رابطه با امور الهی درک کنند و به یاد بیاورند. رقص در مراسم اجتماعی و مراسم مربوط به مراحل مختلف بلوغ کمک کرده تا برای افراد زندگی اجتماعی پر جنب و جوش همراه با حس امنیت، سلامت و تداوم فراهم شود.

رقص آفریقایی سنتی یک عنصر مهم از میراث فرهنگی آفریقا است، که یک عبارت حیاتی از فلسفه بومی آفریقا است و حافظه زنده از میراث فرهنگی و تکامل آن در طول قرن هاست، همانطور که آلفونس تیرو گفته است:

«رقص یک زبان کامل و خودکفا است، چراکه قدرتمندتر از ژست، ایما و اشاره، فصیح تر از کلمه و غنی تر از نوشته است. و نیز چون قادر است عمیق ترین تجربیات انسان را بیان کند، می توان گفت رقص آفریقایی بیان زندگی و احساسات دائمی انسان از شادی، عشق، غم و اندوه و امید است و در یک جمله رقص آفریقایی بدون احساس وجود ندارد».

با توجه به آنچه گذشت می توان مفهوم رقص آفریقایی را در این سه مورد خلاصه کرد:

- اظهار احساسات و هیجان ها
- درخواست کمک از ماوراءالطبیعه و به نوعی عبادت
- احترام به ارزش ها و ارتباط برقرار کردن بین دنیای درون و بیرون

از خود

